

Úvod

Satelitní účet kultury ČR (dále také „účet kultury“) byl, v návaznosti na úkol vyplývající z usnesení vlády ČR č.1452 z roku 2008, poprvé v ověřovacím provedení zpracován za referenční rok 2009¹. V průběhu sestavování účtu i v rámci hodnocení jeho výsledků se ukázalo, že některé původní předpoklady a záměry obsažené v metodickém manuálu k účtu nemohou být zcela naplněny, resp. musí být poopraveny².

Změny se v první řadě týkají vymezení sektoru kultury. S ohledem na složitost kultury jako takové je její postižení pomocí ekonomických veličin velmi problematické. Uvedené první zpracování účtu kultury navíc ukázalo, že mezi jednotlivými kulturními oblastmi jsou hluboké, takřka propastné rozdíly. Zatímco tradiční kulturní obory (kulturní dědictví či interpretační umění) jsou ve velké míře závislé na podpoře z veřejných zdrojů, tak audiovizuální a kreativní sféra je značně tržně orientovaná, ekonomicky soběstačná a zisková. **Celkové výsledky za kulturní sektor jsou v této souvislosti značně ovlivněny jeho strukturou** (podíly tradičních a „nových“ odvětví).

Dalším problémem vymezení kultury je rozsah zahrnutí navazujících produkčních etap tvorby kulturních statků. Tak se např. do kultury zahrnují nakladatelské a vydavatelské činnosti týkající se knih i jejich maloobchodní prodej, nikoli však např. výroba a prodej hudebních nástrojů.

Na podzim roku 2011 byl ukončen projekt ESSnet Culture organizovaný Eurostatem, jehož úkolem bylo - mimo jiné - jednotné vymezení sektoru kultury v rámci EU. Výsledky výše uvedeného projektu byly zpracovány do novelizované metodiky sestavení kulturního účtu³. Standardní tabulky účtu uvedené v příloze jsou sestaveny v souladu se zmíněným novým vymezením sektoru kultury.

Co se změn – v porovnání s pojetím kulturního účtu za rok 2009 – týče, byl **sektor kultury rozšířen** o některé maloobchodní činnosti (NACE 47.63, 78 a 79), překladatelské a tlumočnické služby (NACE 74.30), pronájem videokazet a disků (NACE 77.22) a umělecké vzdělávání (NACE 85.52).

Další odlišností účtu kultury za referenční rok 2010 - v porovnání s účtem za předcházející období - je jeho **obohacení o vybrané ukazatele členěné z pohledu kulturního a kreativního sektoru** (tab.č.6 v příloze) a o data za export a import kulturních statků a služeb (tab. 9 a), b), c) v příloze).

Zatímco výše uvedené změny neznemožňují porovnání dat účtu za rok 2009 s daty za rok 2010 (přidané aktivity a ukazatele lze oddělit), s poslední změnou tomu tak není. V souladu s postupným zpřesňováním dat a jejich zjišťováním za další – dříve nešetřené či jen částečně šetřené – oblasti došlo v porovnání s předcházejícím obdobím k určitému kvalitativnímu posunu. Je třeba si to uvědomit při porovnávání údajů obou let i v případě zcela shodných kulturních aktivit. Jako příklady **zahrnutí dat za větší okruh respondentů** lze uvést oblasti designu, archivů či audiovizuálních činností.

¹ viz Systém účtů kultury, NIPOS, Praha 2011

² viz Systém účtů kultury, NIPOS, Praha 2010

³ viz Výsledky účtu kultury ČR za rok 2009, ČSÚ, 2010 (Práce a sociální analýzy, E-3318-11)

Samozřejmě, že i po určitých kvalitativních změnách má účet kultury ještě nemalé rezervy svého zdokonalování. Mezi ně patří zejména široká oblast ukazatelů vynaložené práce a investic (počet zaměstnanců, pracovníků, dobrovolníků, kulturní a ne-kulturní zaměstnání, odpracovaný čas, finanční zdroje investic, hmotný a nehmotný majetek).

1.1. Vymezení a členění sektoru kultury

Před vlastním zjišťováním a hodnocením ekonomického rozměru kultury je nutné jasně určit rozsah a strukturu objektu, který je předmětem našeho zájmu. Nejdříve je třeba **odlišit jeho vymezení z pohledu věcného od vymezení průřezového charakteru, které vychází z účelu resp. funkce a z průběhu času**. V prvním případě lze hovořit o jednotlivých oblastech či sférách, poskytovatelích, kulturních a kreativních sektorech kultury a ve druhém o tzv. kulturním cyklu.

V souladu s dostupnými mezinárodními dokumenty (EUROSTAT, UNESCO, OECD) rozlišujeme tyto **kulturní oblasti či odvětví** označené „O11 – O 19“ (s uvedením CZ - NACE) :

- kulturní dědictví - O.11 (**91.01**, 02, 03, **47.78**, 79)
- interpretační (scénické) umění - O.12 (**90.01**, 02, 04)
- vizuální (výtvarné) umění a řemesla - O.13 (**74.10**, 20, **90.03**, část sekce **C**)
- periodický a neperiodický tisk - O.14 (**58.11**, 13, **63.91**, **74.30**, **47.61**, 62)
- audiovizuální a interaktivní média - O15 (**58.21**, **59.11**, 12, 13, 14, 20, **60.10**, 20, **47.63**, **77.22**)
- architektura – O 16 (**71.11**)
- reklama – O17 (**73.11**)
- umělecké vzdělávání – O 18 (**85.52**)
- správa sektoru kultury – O19 (**84.11**- část, 12-část, **94.99.2**)

Z praktických důvodů, souvisejících s problémy se získáním a členěním potřebných dat, je nutné výše uvedené oblasti doplnit o další blíže neurčenou oblast či oblasti, kterou budeme nazývat „neznámá oblast“.

V rámci jednotlivých oblastí rozeznáváme kulturní činnosti (představují či zprostředkovávají kulturní projevy) jako např. činnost muzeí a galerií a dále kulturní služby či statky (např. konzervace a archivace v rámci muzeí či originály zvukových nahrávek). **Nositele** uvedených **kulturních činností**, popř. služeb či statků, lze také souhrnně **označit za poskytovatele** kulturních statků a služeb (dále také „poskytovatele“). Mezi ně patří např. muzea, knihovny, divadla, kina, rozhlas či televize. Nutno dodat, že jejich počet je do značné míry dán pragmatickými důvody spočívajícími v dosažitelnosti statistických dat (zejména cestou statistických zjišťování). Jinými slovy řečeno to znamená, že data o některých významných kulturních aktivitách (např. designu a kreativních službách, uměleckých řemeslech, činnosti spisovatelů, malířů či sochařů apod.) v současné době nejsou, popř. z velké části nejsou k dispozici.

V souladu se zaměřením prováděných statistických šetření v kultuře (KULT) přiřazujeme stávající **institucionálně** vymezené **poskytovatele** (respondenty šetření) **k obsahově** vymezeným **kulturním oblastem** (odvětvím) tj. O.11 – O.19, takto :

- historická památka - (O.11)
- muzeum a galerie - (O.11)
- archiv - (O.11)
- knihovna - (O.11)
- divadlo - (O.12)
- koncertní sál - (O.12)
- kulturní domy – (O.12)
- výstavní sál - (O.13)
- nakladatelství/vydavatelství - (O.14)
- výrobci a distributoři audiovizuálních děl - (O.15)
- rozhlas - (O.15)
- televize - (O.15)
- reklamní agentury - (O.17)
- školy uměleckého vzdělávání – (O.18)
- organizace ochrany aut.práv - (O.19)
- ostatní poskytovatelé - (O.11 - O.19)

Jak je z uvedeného členění patrné, ve velmi významné oblasti architektonických činností (O.16) se zatím žádný jednoznačně vymezený poskytovatel - z důvodu nedostatku odpovídajících dat získávaných statistickými šetřeními - nenachází. Obvykle je rozsah kulturních oblastí širší než by odpovídalo významu poskytovatelů, kteří do nich jsou zařazeni. Poskytovatelé jsou tak svým způsobem vybranými (statisticky zvláště sledovanými) reprezentanty jednotlivých oblastí, kteří však vyčerpávajícím způsobem celou oblast nepokrývají.

Za údaje o ostatních poskytovatelích se považují zjišťovaná data o činnosti v těch kulturních oblastech, které nelze jednoznačně přiřadit k předcházejícím poskytovatelům (např. maloobchodní prodej knih, starožitností, uměleckých předmětů, tvorba hudebních nahrávek, služby designu, aktivity zpravodajských agentur, správní činnosti ministerstva kultury a jím řízených institucí atd.).

Z podobných důvodů jako v případě oblastí – tj. nemožnosti věrohodného rozčlenění souhrnných dat - je nutné předpokládat i tzv. „neznámého poskytovatele“. V této souvislosti je patrné, že **postupné snižování významu (váhy) dat uvedených za neznámou oblast či neznámého poskytovatele v relaci k celkovým údajům za kulturu by mělo být projevem zdokonalování účtu kultury jako takového.** To je však velmi obtížný a dlouhodobý úkol související zejména s možnostmi rozšiřování a prohlubování statistického výkaznictví (finanční a pracovní kapacity statistických pracovišť, ochota a zátěž respondentů apod.).

Jak je z výše uvedeného zřejmé, členění poskytovatelů kulturních služeb, které je do značné míry ovlivněno možnostmi získání potřebných dat za danou sféru kulturních aktivit, se bude se změnami ve statistickém zjišťování v čase měnit (v budoucnu budou statisticky sledováni další poskytovatelé kulturních služeb jako např. kina).

Lze použít i jiné členění sektoru kultury než je výše uvedené, které můžeme označit za výchozí či základní. Tak např. **kulturní oblasti lze seskupit do čtyř tzv. sfér**. Každá z nich odráží rozhodující příbuzné rysy několika oblastí. Za takovou skupinu příbuzných oblastí lze považovat sféru **kulturního** (hmotného a nehmotného) **dědictví**, kam patří např. památky, archeologická naleziště, muzea a galerie, archivy a knihovny, dále sféru **živé originální umělecké tvorby** (např. interpretační a výtvarné umění, umělecká řemesla, design, architektura, reklama) a sféru **kulturních medií** (např. film, televize, rozhlas, vydávání software a tisk). Čtvrtou sféru – ač ne ryze kulturní - by mohly tvořit **správní (režijní) činnosti** (včetně ochrany autorských práv), které jsou i s kulturou – jako s každou jinou oblastí lidských aktivit - neoddělitelně spojeny a dále umělecké vzdělávání.

Samozřejmě, nemalý význam mají i jiná členění kulturního sektoru. Evropská Komise člení kulturu v zásadě na **kulturní sektor a kreativní sektor**. **Prvý** tvoří **oblast tradičního umění** (výtvarné a interpretační umění, kulturní dědictví) a **oblast kulturních průmyslů** (film a video, televize a rozhlas, videohry, hudba, knihy a tisk), **druhý** – kreativní sektor tvoří **oblast kreativních průmyslů** (design, architektura a reklamní průmysl) a oblast příbuzných odvětví (výroba PC, přehrávačů apod.). Jak dále uvidíme, toto členění má mimo jiné nemalý význam z pohledu uplatňování tržních vztahů v kultuře a v této souvislosti rozdílných ekonomických výsledků kulturních oblastí.

V souvislosti s vymezením kultury z pohledu účelu či času hovoříme o druhém rozměru kultury - **kulturním cyklu**. Ten představuje souhrn fází či etap členících kulturu (resp. její oblasti) na **tvorbu či produkci, uchovávání hodnot, šíření kulturních služeb a statků, obchod s nimi, vzdělávání a spotřebu** kulturní produkce. Průřezový charakter pojetí kulturního cyklu svým způsobem sektor kultury jako takový překračuje a zasahuje také do jiných odvětví či sfér lidských aktivit (např. vzdělávání, obchod).

Co se týče faktoru času, lze mezi kulturním cyklem a kulturními sférami (skupinami oblastí) nalézt určité styčné body. Zatímco cyklus lze připodobnit k momentálnímu řezu právě probíhajícími kulturními aktivitami, tak sféry člení kulturu z dlouhodobého pohledu. S určitou mírou zobecnění lze říci, že kulturní dědictví vychází z minulosti, živá tvorba produkující kulturní služby a statky spotřebované v daném čase a na daném místě se váže na přítomnost a média rozšiřující zmíněné služby a statky směřují do budoucnosti.

Lze také říci, že výše uvedené **čtyři sféry zároveň představují základní etapy kulturního cyklu** (uchovávání kulturních hodnot, jejich tvorba, šíření kulturních služeb a statků, umělecké vzdělávání a související správní činnosti).

Jak již ukázaly výsledky kulturního účtu za rok 2009, **z ekonomického pohledu se zásadní dělicí čára vine mezi tzv. „tradičními“ a „novými“ kulturními obory** či odvětvími. Mezi prvými lze uvést na čelném místě celou sféru kulturního dědictví a dále část živé originální umělecké tvorby (divadlo, soubory, festivaly, výstavní sály a kulturní domy, režijní činnosti v kultuře). Tyto aktivity v zásadě nejsou finančně soběstačné a směřuje k nim bezmála 62 % veřejných výdajů na kulturu. Naopak tomu je v případě pořizování zvukových nahrávek,

televizního a rozhlasového vysílání, výroby a distribuce audiovizuálních děl, tvorby videoher, architektonických, návrhářských a reklamních činností.

K otázce členění sektoru kultury je třeba dodat, že může být různorodé. **Podstatné je získat odpovídající data za nejnižší části celku**, kterým je kulturní sektor jako takový, tj. za jednotlivé oblasti či poskytovatele kulturních služeb. S jejich využitím lze uspokojit nejrůznější potřeby členění kulturního sektoru.

1.2. Zdroje dat

K sestavení účtu kultury se **využívají různorodá data z administrativních zdrojů i ze statistických zjišťování**. Do první skupiny patří v první řadě údaje z veřejných rozpočtů (státní rozpočet a místní rozpočty), které jsou získávány od MF ČR. Také sem patří dostupné údaje na internetu, obsahující data o některých poskytovatelích kulturních služeb.

Druhou skupinu tvoří zejména data získaná šetřením v domácnostech (cestou tzv. rodinných účtů) a dále statistickým zjišťováním přímo u kulturních institucí (pod označením KULT, popř. KULT-MK). Šetření v domácnostech provádí ČSÚ, který šetří také držitele licencí rozhlasového a televizního vysílání. Data od naprosté většiny dalších kulturních institucí (poskytovatelů) sbírá pomocí výše zmíněného šetření (KULT-MK) NIPOS. Některá data (zejména o zpravodajských agenturách, činnosti architektů, fotografické činnosti a činnosti reklamních agentur, maloobchodu atd.) jsou získávána v rámci šetření tzv. podnikové statistiky ČSÚ. Ze statistického zjišťování tohoto úřadu (NI 1-01) jsou získávána data o neziskových institucích (včetně organizací ochrany autorských práv).

Pro potřeby sestavení účtu se využívají i různé doplňkové zdroje informací. Údaje o zaměstnanosti a mzdách jsou částečně k dispozici z výběrového šetření pracovních sil a ze statistiky práce a mezd. Obě zjišťování provádí ČSÚ, který také dodává makroekonomická data z národního účetnictví (zejména ve formě matice dodávek a užití).

Údaje o archivech má k dispozici MV ČR, některé informace o kinech Unie filmových distributorů atd.

Konečně informace o některých kulturních institucích a aktivitách nezahrnutých do pravidelných statistických šetření jsou zjišťována u vybraných respondentů jednorázově (cirkusy, design, videohry, amatérské umění atd.).

Získáním dat problémy ještě nekončí. Je třeba se **vypořádat s omezeními způsobenými klasifikacemi**, s časem, kdy jsou data k dispozici a v neposlední řadě i s neúplnými údaji předloženými respondenty resp. následně dopočtenými.

Jednou věcí je získat data (velmi často ne zcela úplná a „čistá“, popř. v jiném než potřebném členění) a druhou získat je v potřebném či přijatelném **časovém termínu**. Data o veřejných výdajích jsou k dispozici zhruba pět měsíců, údaje o výdajích domácnosti osm a o podnicích či neziskových institucích až dvanáct měsíců po referenčním období. Podobné to je s dopočtenými údaji sbíranými od kulturních institucí (poskytovatelů). Nejpozději jsou dosažitelná data ze systému národního účetnictví (více než rok po referenčním období).

Samozřejmě, nemalé **rozdíly jsou i v kvalitě informací**. Vysokou věrohodnost lze předpokládat u dat týkajících se veřejných výdajů na kulturu, která vycházejí z čerpání státního rozpočtu. Problematictější v tomto směru jsou všechny údaje zjištěné statistickým šetřením, ať už v domácnostech (rodinné účty), tak zejména specializovanými šetřeními v kulturních institucích (výběrová statistická šetření KULT prováděná NIPOS a ČSÚ) a dalšími šetřeními ČSÚ v podnicích. Kvalita těchto dat je ovlivněna všemi problematickými okolnostmi, počínaje úplností základního souboru respondentů, metodami sestavení výběrového souboru, mírou neodpovědí, úrovní dopočtů apod.

V rámci řešení úlohy založené na různorodých zdrojích informací se lze ztěžít vyhnout rozhodnutí o tom, která data – v případě kontradikce – lze považovat za spolehlivější a prvořadá a která za méně významná či odvozená. V souvislosti s účtem kultury by do první skupiny měla patřit bezesporu data o veřejných výdajích na kulturu, vycházející z čerpání státního rozpočtu. Mezi dalšími datovými zdroji by měl také náležet jistý stupeň preference údajům ze systému národního účetnictví, které procházejí řadou bilančních úprav a navíc „zapadají do mozaiky“ makroekonomických ukazatelů sestavovaných dle detailně propracovaných pravidel v souladu s jednotnou mezinárodní metodikou (např. upravená data ze šetření rodinných účtů).

Z postupu použitého v této analýze je patrné, že data z administrativních zdrojů a z pravidelných statistických šetření prováděných přímo v kultuře, nepostačují k vyjádření celého rozsahu tohoto sektoru. Je nezbytné rozšířit je o výsledky jiných, tzv. podnikových zjišťování, z nichž je nutné data o kultuře s větší či menší přesností (s ohledem na agregované pojetí klasifikací) vyčlenit a doplnit je o výsledky dalších jednorázových šetření v kulturních institucích neobesílaných výkazy řady KULT.